

JOSE ANTONIO IRAZUSTA MUNOA, LEGELARIA ETA EUSKAL IDAZLEA (1884-1952)

Tolosar honen biografian euskarazko eleberriak nagusitu badira ere, esan beharra dago jurista euskaldun baten aurrean gaudela¹. Izan ere, Deustuan eta Madrilen zuzenbide-ikasketak egin ondoren, 1933.etik eta 1936.era urteetan EAJ-PNV alderdiaren diputatua izan zen Madrileko Gorteetan. Ardura nabariak izan zituen bere diputatu-zereginetan, batik bat, nekazaritza-gaietan, eta, bereziki, Espainiako II. Errepublikaren garaian bizi-bizirik zeuden landa-errentamenduen gorabeheretan. Gerra bitartean erbeste-teratu eta ibilbide luze baten ondoren, Perura jo zuen. Buenos Airesen argitaratzera eman zuen *Joanixio* (1946) eta *Bizia garratza da* (1950), euskal letretan sona handia eman ziotenak. Perun apez-tu eta han zendu zen, misiolari ziharduela.

Dena den, diputatu izan zen garaian, euskaraz idatzi zuen gai juridikoei buruz, besteak beste, landa-errentamenduei buruz. 1935. urtean aldarrikatu zuen II. Errepublikak landa-errentamenduen

¹ Bizitzari buruzko xehetasun gehiago in JOXEMARI ITURRALDE: *Jon Andoni Irazusta (1884-1952)*. Bidegileak, 30. Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia. Gasteiz, 2003. Testu bera in www.euskadi.net/bidegileak/irazusta.

lege berria, gerora ere luze iraun zuena. Haren ekina laster iragarri zen, *Centro Vasco de Bilbao* izenekoan, 1935. urteko apirilaren 20an, gaztelaniaz eman zuen hitzaldiaren bidez. Horren testua *La Editorial Vizcaina* argitaletxeak argitaratu zuen, Bilbon, 1935. urtean, hurrengo izenburupean: *La ley de Arrendamientos Rústicos/Interesante conferencia del culto abogado tolosarra y diputado a Cortes por Guipúzcoa D. Jose Antonio de Irazusta, pronunciada en el Centro Vasco de Bilbao la noche del sábado día 20 de Abril de 1935.* Orduko hartan, alabaina, Irazustak kritika gogorak egin zizkion legeari: *Esta ley, señores, adolece, como todas las que se hacen en España, de un inconveniente gravísimo; adolece de la falta de diferenciación. Es imposible, es materialmente imposible que una ley, que pueda ser un acierto en Extremadura, sea adecuada aquí. Si lo reconocen todos; es una cosa imposible. Hay diferencias que las da el clima, la naturaleza; las da la sangre; son diferencias que no se pueden evitar. Y la ley tiene que salvar esas diferencias. Si la diferenciación es una ley biológica, y si una ley biológica no se respeta, todas las leyes que vengan después no harán más que ir de tumbos en tumbos (19. or.).*

Gaztelaniaz hala egin bazuen ere, Irazustak, beti adi, berehala argitaratu zuen *Argia* asteroko gipuzkoarrear artikulua sorta ederra, baserritarrei adierazteko zein zen lege horren edukia. Horretan, zer esanik ez, jarraibidea eman zion, lau urte lehenago Bizkaiko Foru Aldundiak landa-errentamentuen inguruan euskaraz eta gaztelaniaz argitaratu zuenari: *Excma. Diputación de Vizcaya / Bizkai´ko Aldundi Gurena: Decreto del Gobierno Provisional de la República española dictando normas para que los inquilinos o arrendatarios de fincas rústicas puedan solicitar la revisión de las rentas que consideren abusivas / Laterri´ko edozein errentadorek, berak gau pagetan daben etxe-errentea larregikoa dala baldin baderitxo, erenta ori legez ikusi, ta bere neurrira ekarri daiten eskakizuna sartu al izateko, España´ko Errepubliketa´ren Agintaritzan nagusiak emoniko agindua (Bilbo, Imprenta Provincial de Vizcaya, 1931).*

Hortaz, nekazari euskaldunei interesekoak zitzaizkien gaiak euskaraz emateko ohiturari eutsi zion Irazustak, eta, aldi berean, legeak gaztelaniaz zerabilen terminologia juridikoa ere euskaraz

landu eta sakondu zuen. Izatez, lerro horietan dira, labur eta mamitsu, orduko legearen nondik norako agerikoenak. Irazustaren iritzia ere, ez aldekoa, hark euskal estatutuan ikusten baitzuen zinezko irtenbide bakarra: *Baña lege ura txokoratu da, ta zerbait egingo balitz ere ez litzake gauz aundia izango. Gobernu au dagon bitartean ezer ez. Gero bear ko. Jakiña dago, guk Estatutoa edo Araudia geregianatu ezker ori guztia lan errexia izango litzakela. Ura irabazi bear lenengo. Gogoak uts egiten dualako ez da. Ikusiko degu urte onek berakin zer dakarren.*

Ez da ohikoa, bestalde, euskaraz trebe eta zoli den idazle baten testu juridikoak aurkitzea. Horrexegatik egoki iritzi diogu orduko testu-sorta hura gure aldizkarian argitaratzeari, aldi bateko lekukotza ez ezik, euskarazko lan juridikoaren lorratza ere badelako; hain zuzen, aldizkari honek hartu duen bidean aitzindari estimatu eta preziatua.

Artikulua, hortaz, argitaratu zen modu berean ematen da. Grafia-kontuak eta bestelakoak ez dira ukitu ere egin, horrela bizitasun eta lekukotasunik osoena ematen dugulakoan. Osagarri gisa, oinoharretan, jatorrizko lege-testua gehitu da², irakurleak eskura izan dezan Irazustaren abiapuntua. Argitalpenari dagokionez, jakin beza irakurle jakinguratsuak artikulu-sorta hau argitaratu zela in *Argia*, 734 (1935-10-5), 735 (1935-10-12), 736 (1935-10-19), 737 (1935-10-26). Zer non argitaratu zen testuaren barruan adierazten da. Eskerrak, bide batez, Nagore Etxebarriari, egin duen transkripzioarengatik, eta *Labayru* Ikastegiaren Bibliotekari, *Argia* asterokoaren irudiak harteko eman duen baimenarengatik.

Andrés Urrutia Badiola

² Ley de 15 marzo 1935 / 1935. urteko martxoaren 15eko Legea (*Arantzadi* bildumaren erreferentzia: 1794)

[Argia aldizkariaren 734. zenbakia]

MAIZTER-LEGE BERRIA

(Emen degu berriro “Jon Andoni” jauna, ta ez nola-naiko gaia artu-ta. Nekazariak!, irakurri ta irakurri erazi zuen adixkideai, zuzen-zuzen dagokizuen arazoa da-ta. —T.)

Jorrailla'ren lenengo eguna ezkerro daukagu Maizter-lege berri bat. Guztiok jakin nai zer dan eta zer dion. Guztiok jakin nai emengo baserria zenbateraño ikutu lezaken. Pazko bigarreneko billera Nekazari Bazkuna'k Tolosa'n egin zuanean ala agertu zan beñepein. Gogo ura ikusirik agindu nien ARGIA'n zerbait esango nuala ta emen naiz baserritarrantzat jakin bearrenak esatera.

Ez dakit asmatuko detan garbiro idazten. Itzak banan-banan biurtzea besterik ez balitz gauz erreza legoke, baña zer edo zer gei-ago da: ongi aukeratu ta egoki esan. Neretzat lan geitxo. Aitaren egin, alegiña ere bai ta aurrera.

SUTARAKO EGURRA

2'garren artikulo'ak dio basoak ematen duana ez dala errentan sartzan. Basoak iru gauza ematen ditu: zugaitza bera, adarrak eta osto. Lege onek dionez, kontrato'an garbi esaten ez bada, denak nagusiarentzat dira.³

Zugaitza berarekin zer esanik ez dago: beti nagusiarena izan da.

Ostoa, iñorkiña, berriz, 9'garren artikulo'an azkenean esaten danez maizterrana da baserria, osatzeko bearra dalako.

Baño, egurra? Legeak esaten dunari zipotzkerin eutsi bear bazaio, egurra ez da maizterrarentzat. Emendik aurrera, nagusiak nai badu, baserritarrak ez du egurrik izango ez saltzeko ta ez etxerako.

Ori ala da. Alaz guztiz ez det uste gertatuko danik. Nagusiak, zitalkeriz, bere eskubide osoari eldu nai balieke, maizterrak esan

³ Art. 2º... Salvo pacto expreso, en el arrendamiento de una finca no se consideran incluidos: a) Los aprovechamientos forestales de la misma. Se entenderán por tales las cortas totales o parciales de monte alto y bajo y de árboles maderables, y las parciales de los que no lo sean...

lezake: *¿a, bai?*, orain zugaitzak ez dituzu salduko, inorkiña kentzen didazu ta.

Ez; bai batari ta bai besteari egokigo zaiote oraindano beze-la zintzo-zintzo jarraitzea. Bada kontratua egitekoan, ba ez bada, jarri aztu gabe, egurra maizterrentzat izango dala.

MAIZTER ORDEA

4'garren artikulua dio, maizterrak ezin beste bati eman lezaiekela errentan berak daraman puskarik. Baldin emango balu nagusiak etxetik bializ lezake.⁴

Ez da ikaratu bear: artikulua ortan bertan esaten du eman litez-kela lurrean berez datozen gauzak, garamenak eta barrutik bezela.

Uste det maizterrak eskubide orrekin naikoa dula. Nekez beste puskarik ematen du. Garadin bat, belazen bat, etxea aundia bada, ta gero negun artzaiari larra. Oiek egin lezazkike. Beste puskarik errentan eman ez.

KONTRATO IDATZIA

Au da 5'garren artikulua. Begira zeregin bear duten bai nagusiak eta bai maizterrak legeak ematen dizkaten eskubideak ez galtzeko. Lenengo, iru paper berdiñak egin erriko Juez'aren aurrean edo Notario baten aurrean eta ondoren paper oietako bat Registro de la Propiedad'era eraman. Paper oietan jarri bear diran gauzak geitxo dira. Legeak agintzen ditunez gañera base-rritarrei beste zerbait jartzea egoki lezaieke ta onena izango da bakoitzak berea egiteko. Gipuzkoako Nekazari Bazkuna'ra agertzea ta bertan egingo dizkate bear dituen guztik.

⁴ Art. 4°. Quedan prohibidos los subarriendos de fincas rústicas. El arrendatario podrá, no obstante, ceder los aprovechamientos espontáneos o secundarios de la finca, como montañas, pastos, rastrojeras, caza y otros análogos cuando la finca sea susceptible de varios aprovechamientos... Será causa de desahucio del arrendatario el subarriendo otorgado por el mismo, contrariando las prescripciones contenidas en el presente artículo, sin perjuicio de la nulidad del subarriendo.

ERRENTA

Nasteri pixka bat badegu emen. Begira nolaz.

7'garren artikulok dionez nagusi maizterrak beran artean errenta jarri bear dute. Lenengo urtea betetzean maizterrak Juez'ari eskatu lezaioke jexteko Juez'ak erabaki bitartean errenta Juzgadun eman bear du. 1.000 peseta edo gutxigoko errenta bada erriko Juez'ak erabakiko du; geiagokoa bada Partido'ko Juezak. Alde guzietara bein ordaindutako errenta ezin aldatu. Ondorengo zenbat izango dan esateko, nagusi mizterrak bateratzean badira, Juez'ak zer egiñik ez dauka; bestela, berriz, Juez'ak esango du zenbat, lurak ematen dutena ikusita, zenbatean saltzen diran, lanean egindako gastuk jakinda, kontribuzio ikusita erriko usuarioak ere bai.

Ori bakarrik ez da. Oraindik matilla geiago ere sortu litezke.

Baña gañerakoak alde batera utzita, gauza bat esan bearra dago. Oraindaño idatzi gabe izan diran kontratoak urte muga iritxi arren ez dira bukatzen. Nagusia ta maizterra ixilik badaude, len bezelaxe aurrera.

8'garren artikulok badago beste zer bait esan bearra. Ugalde batekin, lur-ikararekin, beste nola-bait urteko lanak galduko balirake, maizterrak ez du errenta osoa oradaindu bearrik. Ortarako, zortzi egun barru nagusiak bear dio.

Naspilla ugari izan liteke. Euskotarren zentzu onak zuzenduko alditu.

Luzetxo izan ez dedin gaurko idatzia, datorren igandean jarraituko det.

Jon Andoni

[735]

Goazen aurreruntz lege berri onek baserritarra zertan ikutu lezaken agertuaz.

IRAUPENA

9'garren artikulotik esan liteke azkeneko zatia bakarrik ajola zaiola maizterrari. Azkeneko zatia iru pusketan: lenengo, kontratua gutxienaz lau urterako egingo dala; bigarren, naiz nagusiak puskak saldu, maizterrak ibilliko dituala, bi edo iru nagusi izan arren; eta irugarren, etxe bizitza ta lurrak ezin banatu litezkela. Ori, guk sartua da: Aldun abertzaleen lana ta ez beste iñorena.⁵

LUZAPENA

Iraupenaren ondorean dator luzapena.

10'garren artikulotik dionez, maizterrak luzatu lezake kontratua beste lau urterako, ta gero berriro beste laurako, ta orrela ondorean. Orretarako nagusiari urtebetez aurretik esan bear dio baña ez nola nai: idatzita.⁶

Luzapen ori, nagusiak ebaki lezake alderdi batera baño geiagotara. Gero agertuko dira besteak. Ona emen oraingoa: 11'garren artikulotik.

Nagusiak berez, bere emazteak, gurasoak, ondorengoak edo senideak baserria ibili nai baluteke, eskubidea daukate. Naikoa du nagusiak bere asmoa maizterrari idatzita agertzea urtebetez aurretik.⁷

Eta, emen geienak diran bezela, idatzi gabeko kontratua balitzake, Jainkoak dakinetik asitakoa, orduan nagusiak biali

⁵ Art. 9º... Si el arrendamiento se refiere a una explotación agrícola de diversos cultivos complementarios, su plazo mínimo de duración legal será el de cuatro años, considerándose inseparables las tierras de diferentes cultivos entre sí, y éstas de la casa de labor.

⁶ Art. 10º. El arrendatario podrá prorrogar la duración del contrato por uno o varios períodos iguales a los de las rotaciones de cultivo de la finca arrendada. Para ejercitar este derecho deberá el arrendatario previamente notificarlo por escrito al arrendador con doce meses de anticipación, por lo menos, a la fecha del primero y sucesivos vencimientos.

⁷ Art. 11º. Quedará sin efecto el derecho de prórroga establecido en el artículo anterior cuando el propietario de la finca, por sí o por su cónyuge, descendientes, ascendientes o hermanos, se proponga cultivarla o explotarla directamente, en cuyo caso vendrá obligado a realizarlo por un período de tiempo no inferior a los mínimos establecidos en el artículo noveno de esta Ley...

lezake maizterra urteko gauzak jasotzean. Orduan ez du urtebe-
te itxoin bearrik. Baña ori egiteko nagusiak baserria dagon erri
borean bizi dana bear du.

Ainbeste naspilla dakarzki legeak, alakoxe zera bat ematen
dit euskeratzeak. Euskeratzerakoan illunago ez al det jarriko ta
jarraitu egingo det.

12'garren artikuloak esaten ditu nausiak zor dituanak. Ara
emen:

1n. Baserria edo lurra esandakoan ematea. Contratoa
Registro'an sartzea ematea bezela da.

2n. Maizterrari baserrin pakean iraunazi.

3n. Contrato'aren erdia ordaindu.

4n. Contrato'a bizirik dagon artean obra'k eta gañerakoak
baserriak bear bezela iraun dezan egitea.

5n. Contribuzioa ordaintzea.

6n. Urtean baserriak ematen duana Segurotan sartu ezke-
ro, andikan zerbait ordaintzea.

Eta errenta osorik edo zer edo zer galdu, uralde edo alako-
ren batekin sorotan dagona galduko balitzake.⁸

⁸ Art. 12º. El arrendador está obligado: Primero. A entregar al arrendatario la finca objeto del contrato en la fecha que en el mismo se señale a tal efecto. Se presume hecha la entrega por la inscripción del contrato de arriendo. Segundo. A mantener al arrendatario en el goce pacífico del arrendamiento durante todo el tiempo del contrato. Tercero. A abonar la mitad de los gastos que ocasione la formalización del contrato. Cuarto. A hacer en la finca, durante el arrendamiento, todas las obras y reparaciones necesarias, con el fin de conservarla en estado de servir para el aprovechamiento o explotación a que fue destinada. Quinto. A satisfacer los gravámenes, contribuciones e impuestos de toda clase que recaigan sobre la propiedad de la finca arrendada. Sexto. A pagar la parte de cuota o prima anual de seguros que, con arreglo a los dispuesto en el artículo octavo le corresponda, en el caso de que por mutuo acuerdo o por exigencia de una de las partes se hayan asegurado las cosechas.

Maizterrak berriz, bere aldetik, zorrak baditu, 13'garren artikuluan daude:

1n. Errenta bear bezela ordaintzea.

2n. Baserria eta lurak guraso eran ibiltzea.

3n. Contratoa'n erdia ordaintzea.

4n. Zerbait kaltegarri edo norbaitek egiten duala gertatuko balitz len bai len nagusiari esatea.

5n. Bear diran obra'k eta meiorak nagusiari egiten uztea.

6n. Contratoa bukatzean baserria nagusiari artu zunean bezela itzulean ematea.

7n. Urtean baserriak ematen duana Segurotan sartu ezke-ro, artarako zerbait ordaintzea.⁹

15garren artikuluan agintzen du irtetera dijoan maizterrak sartzera dijoanari utzi bear diola urrengo urteko lanak egiten; eta berriak berriz zarrari urteko gauzak jasotzen. Bai batak eta bai bestek errin bertan usuarioa, oitura, dan bezela.¹⁰

⁹ Art. 13º. El arrendatario está obligado: Primero. A pagar el precio del arriendo en los términos convenidos... Segundo. A usar de la finca, destinándola al cultivo o explotación para que ha sido arrendada... Tercero. A abonar la mitad de los gastos de formalización del contrato. Cuarto. A poner en conocimiento del arrendador, en el más breve plazo posible, toda usurpación o novedad dañosa que otro haya realizado o abiertamente prepare en la finca arrendada, así como también la necesidad de todas las obras y reparaciones que sean indispensables para mantener el uso que se venga dando a la finca... Quinto. A tolerar las obras y reparaciones expresadas en el número anterior... Sexto. A devolver la finca, al concluir el arriendo, tal como la recibió con sus accesiones, salvo lo que se hubiera menoscabado por causa inevitable... Séptimo. a pagar la parte de cuota o prima anual de seguro que, con arreglo a lo dispuesto en el artículo octavo, le corresponda...

¹⁰ Art. 14º. (15. artikulua okerretara aipatuta dator euskal testuan, 14. artikulua baita) El arrendatario saliente debe permitir al entrante o al propietario, en su caso, los actos necesarios para la realización de las labores preparatorias del año siguiente, y, recíprocamente, el entrante o el propietario, cuando recabe la finca para cultivarla directamente, tiene obligación de permitir al arrendatario saliente lo necesario para la recolección y aprovechamiento de los frutos, todo ello con arreglo a la costumbre del lugar.

16'garrena garrantzi aundikoa da.¹¹

Nagusiak baserria edo puskan bat saltzean maizterrak bereganatu lezake, erostunari berak ordaindutakoa ta contratoarengatik eta baserrin bear-bearreko egin ditun lanarengatik ordaindutakoa emanda.

Ori nola egin ikusi bear orain, eta ez da errexa. Naspilla dago. Ia zerbait garbiro agertzen degun.

Saltzalleak erostunari esan bear dio maizterra zein dan eta baserria edo puska nola daraman.

Erostunak maizterrari esan bear dio erosi duala.

Maizterrak bereganatu lezake orduzkeroz illabete igaro baño lenago.

Eta erostunak maizterrari ezer esan ez ba-dio? Or lanak. Erostunak eskubiderik ez du galtzen eta maizterrak bai.

Alaz guztiz maizterrak bereganatu lezake Registroan salmenta ipiñi ta illabete igaro baño lenago. Eta Registroan ez ipiñi ta salmenta ori ezkutuan balegoke maizterrak jakiten duanetik illabete igaro baño lenago.

Gauz bata agertzen da garbi: maizterrak begia bizkor Registroan euki bear duala.

¹¹ Art. 16°. En todo caso de transmisión a título oneroso de una finca rústica arrendada, de porción determinada o de participación indivisa de la misma. Podrá el arrendatario ejercitar el derecho de retracto, subrogándose al adquirente en las mismas condiciones estipuladas en el contrato de transmisión, mediante los reembolsos determinados en el artículo 1518 del Código Civil. Si la enajenación no se hubiere verificado por precio en metálico, el retrayente satisfará el valor de la finca o participación objeto del retracto, además de los citados reembolsos. En todos los casos de enajenación de una finca arrendada, el vendedor tendrá la obligación de notificar al comprador el arrendamiento a que está sujeta, notificándole la existencia del contrato y los pactos y condiciones del mismo, y exigiendo un recibo de esta notificación. El comprador, por su parte, tendrá la obligación de notificar al arrendatario la compra de la finca o fincas arrendadas para que éste pueda ejercitar el derecho de retracto que autoriza este artículo, lo cual podrá efectuar dentro del plazo de tres meses, a contar de la fecha de notificación del comprador. Si el vendedor de la finca no diera cuenta del arrendamiento al comprador, o éste, por cualquier causa, incluso por ignorar el arrendamiento, no notificara la compra al arrendatario, este último conservará el derecho de retracto durante tres meses, a partir de la fecha en que el retrayente, por cualquier medio, haya tenido conocimiento de la transmisión.

17'garren artikulo'ak esaten du, maizterrak era ortan base-
rria bereganatu ezker ezin saldu edo errentan emango duala sei
urte igaro baño lenago.¹²

Au bezelako gauz sakonetan pitinka-pitinka ibiltzea onena.
Gaur naikoa esango genun noski. Datorren igandean mejorakin
asiko gera.

Jon Andoni

[736]

Apika beste gauza bat izango ez da maizter nagusi arazo
ontan “mejora'k” aña galdera sortzen duanik.

Ai beza: nik berrogei sagar landatu nitun; edo sukaldea jarri
nuan; orduan etxetik ateratzen naiz eta nagusiari ordaindu bear al
dizkit? Zenbat eta zenbat olako noiz nai.

Lege berri onek luzaro mintzatzen du orretzaz. 19'garren
23'rañoko artikulo'ak dira. Gauza erabaki dutenik ezin esan. Ara berak.

Mejora'k iru eratakoak dira: bear-bearrekoak, egokik eta
gogozkoak.

Bear-bearrekoak dira baserria artu zanean bezela ibiltzeko ezin
ukatu litezkenak. Nagusiaren gain. Baño, nola? Nagusiak egingo ez
balitu maizterrak iru eskubide dauzka: juzgaduz eskatu, baserria utzi
ta errenta jetxi mejora'k egiten ez diralako baserriak gutxigo eman-
go balu. Gauza gutxi. Nagusiaren mendean jarrai bear.

Egokiak dira berari eskerrak baserriari geiago emanazitzen
dienak. Mejora egokiak bai batak eta bai besteak eskatu lezateke,
baña egiteko biak nai bear. Ori ta atariko aizea bat.

¹² Art. 17º. Cuando por haber usado el derecho que le concede el artículo 16 de esta Ley, el arrendatario adquiriera la propiedad de la finca arrendada, no podrá, por ningún título “Inter. Vivos”, ni en todo ni en parte, enajenarla, arrendarla, cederla en aparcería ni enajenar ninguno de los derechos que integran el pleno dominio de la misma hasta que transcurran seis años desde la fecha de la adquisición de la finca.

Gogozkoak berriz noiz nai egin litezke. Egiten dituanak ordaindu ta kito¹³.

Ori da dena. Beste matilla txiki batzuk badira tartean baña iru oiek beñepein aundienak.

Íñork ezin esan lezake gauza erabakia dagonik eta askoz gutxigo ere. Orain ere onena izango da kontrato'an jartzea nola bear dan. Eta ala ere naiko lan.

Ondorean daor maizterra baserritik nola biali liteken.

Tartean, orratik, beste gauzatxo bat badago ta esan bear det: Nagusiak, baserria beretzat edo bere aideantzat bear duala esan eta maizterra bialtzen badu, gutxienez lau urte ala ibili bear; bestela maizterrak eskubidea dauka berriro baserrira itzultzeko ta gañera kalteak eskatzeko.

Eta orain, ia noaz maizterra biali liteken.

28'garren artikulo'an datoz erabakiak:

1.- Esandako denbora ta luzapenak bete diralako.

2.- Nagusiaren eskuetan ez dagon eskubide batengatik, baserria beste nagusi batena izatean.

¹³ Art. 20°. Las mejoras que se realicen en las fincas objeto del arriendo pueden ser obligatorias y voluntarias, y éstas, a su vez, útiles y de adorno o comodidad. Son obligatorias las impuestas por la ley o por resoluciones firmes de la Administración o de los Tribunales. Útiles, las que, sin estar incluidas en el grupo anterior, produzcan aumento en la producción de la finca o en su valor. Y de adorno o comodidad, las que simplemente contribuyan al embellecimiento de la finca o a la comodidad del que la disfruta...

Art. 21°. Las mejoras obligatorias serán de cuenta del arrendador y no darán derecho a la elevación de la renta si no produce aumento en los rendimientos de la finca. Si lo produjesen el aumento de aquélla será proporcional al de éstos. Si no mediare acuerdo entre el arrendador y el arrendatario, el Juez o Tribunal competente, previo informe de los Servicios agronómico o forestal, determinará el aumento que la renta debe experimentar.

Art. 22°. Las mejoras útiles podrán realizarse por iniciativa del arrendador o del arrendatario o por convenio entre los mismos, pero nunca se llevarán a cabo sin la autorización previa de ambas partes, o, en su caso, sin que hubiere recaído la oportuna resolución del Juez o Tribunal competente...

Art. 23°. Las mejoras de adorno o comodidad serán de cuenta de quien las ejecute, sin derecho a indemnización alguna...

3.- Errenta ez ordaintzean. Baña orduan juzgadora deitu ta zortzi egun baño lenago juzgadun errenta ordaindu ezkerok bialtzerik ez.

4.- Maizterrak beste bati eman ezin lezakena errentan emango balio.

5.- Baserrin edo lurretan kalterik balitzake maizterrak bear bezela ez dabilzkilako.

6.- Baserria kontratoan esan bezela ez ibiltzeagatik.

7.- Nagusi berriak berak ibiltzeko erosi dualako.¹⁴

Kezka izugarri bat sortzen zait egunero lege au idazten asi nintzanetik. Norbaitek uste lezake nik esandakoak ikasi ezkerok naikoa dakila. Eta ez da ala. Nik esandakoak axal-axalean daudenak dira. Gutxi gora bera nundik ibili jakiteko, ez estropozo gabarik ibiltzeko. Zerbait gertatu ezkerok bakoitzak galdetu egin bearko du. Ez du gauza zalla: or dago Nekazari'en Bazkuna zalantzan dauden guziri gogoz erantzuteko.

Ondorean, lege berri ortan, zer dator? "Erdibanakoa". Eta, zer da ori?¹⁵

Erdibanakoa, apika ez dago ongi esana. Batzutan izango da erdibana bestetan bata bat besteak bi, edo bata bi besteak iru, nagusi maizterrak errenta ordaindu bearren edo errentaren ordez

¹⁴ Art. 28°. El arrendador podrá desahuciar judicialmente al arrendatario por alguna de las causas siguientes: Primera. Por haber expirado el término convencional o el de la prórroga o prórrogas, en su caso,...Segunda. Por resolución del derecho del arrendador, conforme a lo establecido en el artículo 25. Tercera. Por falta de pago de la renta. Cuarta. Por ceder el arrendatario en subarriendo, en aparcería o en cualquier otra forma la explotación de la finca o aprovechamientos prohibidos por el artículo 4° de esta Ley. Quinta. Por daño causado en la finca arrendada o en las cosechas, debido a dolo o culpa del arrendatario. Sexta. Por no destinar la finca a la explotación o cultivo que previamente se hubiere pactado. Séptima. Por abandono total o parcial del cultivo, y por deficiencias en éste que fueren exigibles a todo buen cultivador, de acuerdo con los usos y costumbres de la comarca en que esté enclavada la finca. Octava. Por incumplimiento, por parte del arrendatario, de las leyes sociales que regulan las condiciones del trabajo agrícola. Novena. Por haber adquirido la finca para cultivarla directamente el nuevo propietario, de acuerdo con lo establecido en el artículo 27...

¹⁵ Zalantzarik gabe, apartzeriari buruz dihardu Irazusta. Izan ere, legearen VIII. kapitulua "De las aparcerías" izenburukoa da. Kontratu horrek izen eta izan desberdinak izan ditu Euskal Herrian. Horretara dator, etorri ere, Irazustaren iruzkina.

nagusiari emango diola baserriak ematen dionetik zati bat, puska bat. Urte ona bada, asko, urte txarra bada gutxigo.

Gure artean alakorik ez da. Laburdi ta Zuberoan bai.

Oraindaño ez izanarren emendik (...)tea asko. Eta ori da okerreña: nagusiak urte geitxo errentan ez jarritzea nai izan ezkerro erdibanako ori jarri besterik ez du, ta ala maizterrik ez. Maizterrari etzaio alako eskubiderik eman.

Ez det uste Gipuzkoa'n gertatuko danik. Len izan ez diran gauzak itzetik ortzera jartzea ez da errexá. Jarri ezkerro berriz garbitasuna egitea zallagoa. Argatik nagusi guztieri esango nieke ba ez bada ez asteko. Gauza orrek izan lezake sarrera leguna ta erterra lakatza.

Ia datorren astean bukatzen deten.

Jon Andoni

[737]

Lanak menderatzea baño gauz goikarrigorik ote dan ez dakit. Denak egin nai ta ezin iritxi. Maizter-lege berri au bukatzen det larri, larri. Beste idatzi bi egin bear izan banitu uste det gertatuko nitzala nai bai ta al ez.

Goazen bada aurrera.

Zer esan liteke gelditzen dala esateko? Gauza gutxi.

Ez ta bai bat sortzen danean nora joan liteken.

Jakiña dago Juzgadora dala.¹⁶

Zeñetara?

¹⁶ Irazusta "Capitulo IX.- De la jurisdicción en materia de arrendamientos" kapituluari buruz ari da.

Milla pezetari eraiten ez danian erriko Juzgadura: Donosti, Tolosa, Bergara edo Azpeiti'kora.

Au zer da nola egin bear dan ez det esango. Nekazariak laguntzalle bat bear du noski ta arka jakitea naikoa.

Emendik aurrera Jurado Mixto'rik ez dago.

Lege onen ondorean atera dira Decreto bat eta Reglamento bat. Onetzaz mintzatzea alperrik. Ministroari berari entzun nion oraintxe amabost egun bereala beste Reglamento bat egitera zijo-ala aurrekoen orde. Bitartean zertarako denbora galdu?

Amaika kezka ta bai amabi ere sortu bear dute baserriarren artean lege onen bidez.

Lege onek izan zezakean asmorik ederrena maizterra bera baserrian jabe biurtzea zan. Baserrian jabe nagusiari ordainduaz, noski.

Ala zirudin ondorean Madrid'en beste lege bat ikasten asi giñanean: maizterra nagusitzeko legea. Baña lege ura txokoratu da, ta zerbait egingo balitz ere ez litzake gauz aundia izango. Gobernu au dagon bitartean ezer ez. Gero bearko. Jakiña dago, guk Estatutoa edo Araudia gereganatu ezkerori guztia lan errexa izango litzakela. Ura irabazi bear lenengo. Gogoak uts egiten dualako ez da. Ikusiko degu urte onek berakin zer dakarren.

Baserritarrak ikusi bear du oraingo une au ekaitz bat etorri balitz bezela. Iraun. Al dan bezela, iraun. Urte egokigoak etorriko dira. Eta gure eskuetan badago beñepein ez da asarre izango.

Bitartean bildu egin biar. Bateratu. Elkartu. Or dago Gipuzkoa'ko Nekazarien Bazkuna, beñepein. Buru daudenak langilleak eta trebeak, bakoitzari bear duna erakutsiko diote. Beorak, moxalak, arbazta zantzubarengatik edo usaiarengatik otsoa datorrela ezagutu ezkerori, elkarrena buruk bidldu ta ostikoz jotzeko jartzen dira. Gauza jakiña da! Makil bat eskuz errez pus-

katzen da: bi izan ezker, belaunakin lagunduaz ortxe nunbait;
baña makil sorta bada nork puskatu?

Ara bide garbi.

Jon Andoni

(Irazusta'tar Jon Andoni gure diputadu azkar ta langilleak
amaitu du, gaurko onekin. Maizter lege berria agertzeko artu zuan
lana. Bijoazkio gure ta gure irakurlien eskerrik beroenak eta betor
berriz ere nai dunean gure artera.—T.)